

**EMILIA JANECZKO, MAŁGORZATA WOŹNICKA, ROBERT TOMUSIAK,
ARTUR DAWIDZIUK, DOROTA KARGUL-PLEWA, KRZYSZTOF JANECZKO**

Preferencje społeczne dotyczące rekreacji w lasach Mazowieckiego Parku Krajobrazowego w latach 2000 i 2012

Social preferences regarding recreation in forests of the Mazowiecki
Landscape Park in 2000 and 2012

ABSTRACT

Janeczko E., Woźnicka M., Tomusiak R., Dawidziuk A., Kargul-Plewa D., Janeczko K. 2017. Preferencje społeczne dotyczące rekreacji w lasach Mazowieckiego Parku Krajobrazowego w latach 2000 i 2012. Sylwan 161 (5): 422-429.

The article presents the changes in the preferences of people vacationing in the forests of the Mazowiecki Landscape Park (MPK) in the years 2000-2012. The study covered the preferences for the frequency and duration of rest in the forest and the places and forms of recreation carried out in the MPK forests. These preferences were established on the basis of surveys conducted in the field. In 2000, a questionnaire was sent to 755 people vacationing in the MPK forests. In 2012, the survey covered 390 people vacationing within the MPK. In both cases, the survey involved people over 18 years of age. Preferences of respondents in both studies were compared using the chi-square independence test. The results showed that within twelve years the preferences of respondents in the frequency range of leisure, choice of the place and forms of recreation changed significantly. There was an increase in the number of respondents frequently utilising the MPK forests for recreation and leisure interested in areas equipped with appropriate recreational infrastructure. The share of respondents making such recreational activities in forests as horse riding, cycling and observing nature significantly increased, while the preferences for the duration of rest in the forest have not changed. Still, the MPK forests are primarily a place of the weekend rest. The results indicate that the preferences of recreational users of the forest are largely related to the scope of access to and management of the forest.

KEY WORDS

tourism and recreation management, forest utilization, social preferences, leisure in forest

ADDRESSES

Emilia Janeczko ⁽¹⁾ – e-mail: emilia.janeczko@wl.sggw.pl

Małgorzata Woźnicka ⁽¹⁾ – e-mail: woznickam@wl.sggw.pl

Robert Tomusiak ⁽²⁾ – e-mail: rtm@wl.sggw.pl

Artur Dawidziuk ⁽³⁾ – e-mail: artur.dawidziuk@warszawa.lasy.gov.pl

Dorota Kargul-Plewa ⁽¹⁾ – e-mail: dorota.kargul85@gmail.com

Krzysztof Janeczko ⁽⁴⁾ – e-mail: krzysj@wl.sggw.pl

⁽¹⁾ Katedra Użytkowania Lasu, SGGW w Warszawie; ul. Nowoursynowska 159, 02-776 Warszawa

⁽²⁾ Samodzielna Pracownia Dendrometrii i Nauki o Produkcyjności Lasu, SGGW w Warszawie; ul. Nowoursynowska 159, 02-776 Warszawa

⁽³⁾ Nadleśnictwo Celestynów; ul. Obrońców Pokoju 58, 05-430 Celestynów

⁽⁴⁾ Katedra Urządzania Lasu i Ekonomiki Leśnictwa, SGGW w Warszawie; ul. Nowoursynowska 159, 02-776 Warszawa

Wstęp

W ostatnich latach w Polsce zaobserwować można pewne przewartościowanie dotychczasowych funkcji pełnionych przez lasy. Widoczny jest wzrost oczekiwań społecznych względem lasu, wyrażający się dążeniem do tzw. spłaszczenia wielorakich funkcji lasu do jednej, a mianowicie – społecznej [Paschalis-Jakubowicz 2009]. Wzrasta rola lasów w kształtowaniu korzystnych warunków zdrowotnych i rekreacyjnych dla społeczeństwa, we wspieraniu wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich i promowaniu rozwoju specjalizacji terytorialnej, wzbogacaniu rynku pracy oraz edukacji ekologicznej społeczeństwa. Turystyka i rekreacja mogą jednak stanowić zagrożenie dla lasów, stąd też konieczne jest właściwe uregulowanie i ukierunkowanie ruchu turystyczno-rekreacyjnego na obszarach leśnych w sposób godzący funkcje społeczne lasów z ochronnymi i produkcyjnymi. Poszukiwanie wzorcowych rozwiązań w zakresie rekreacyjnego zagospodarowania lasu trwa w Polsce nieprzerwanie od lat 70. ubiegłego wieku. Każdorazowo u podstaw tych działań, poza oceną przydatności rekreacyjnej lasu, leży również rozpoznanie potrzeb i oczekiwań społeczeństwa. Dotychczas w Polsce wielokrotnie podejmowano próby określenia preferencji społecznych w odniesieniu do wypoczynku na terenach leśnych. Były to głównie badania ankietowe wśród społeczności lokalnych, mieszkańców terenów przyleśnych [Woźnicka 2006; Smoleński 2015], jak i turystów przebywających w lesie [Janeczko 2002; Gałązka 2009]. Badania te miały zasięg ogólnokrajowy [Gołos, Janeczko 2002; Żylicz, Giergiczyński 2013; Skłodowski, Gołos 2015] lub dotyczyły określonego terenu – regionu czy kompleksu leśnego [Sławski, Sławska 2009; Janeczko, Heise 2013]. Badania w skali całego kraju prowadzono w Czechach [Šišák 1996], Szwecji [Hörnsten 2000], Danii [Jensen, Koch 2004] oraz Finlandii [Sievänen i in. 2004]. W skali lokalnej ustaleniem preferencji rekreacyjnych odnośnie do środowiska leśnego zajmowali się m.in. O’Leary i in. [1998] oraz Saarinen [1998]. Wyniki tego rodzaju badań umożliwiają podjęcie określonych działań zmierzających do właściwego zagospodarowania rekreacyjnego lasu, ukierunkowania ruchu turystyczno-wypoczynkowego w lasach, ale także w szerszej perspektywie pozwalają wytyczyć główne kierunki i ogólne trendy rozwoju turystyki na terenach leśnych. Preferencje rekreacyjne, podobnie jak i oczekiwania społeczne względem funkcji społecznych lasu zmieniają się [Hörnsten 2000; Lindhagen, Hörnsten 2000]. U podstaw tego zjawiska leżą przede wszystkim czynniki o charakterze społeczno-gospodarczym, takie jak większa mobilność ludności, wzrost ilości czasu wolnego, wzrost dobrobytu społeczeństw itp. Model wypoczynku w lesie zmienia się wraz z pojawieniem się nowych aktywności rekreacyjnych (np. nordic walking, geocaching, tree climbing), a także rozwojem określonej infrastruktury, ułatwiającej wypoczynek (ścieżki do jazdy konnej, trasy rowerowe itp.). Najbardziej wyraźne zmiany sposobu rekreacyjnego użytkowania lasu dotyczą lasów położonych w zasięgu aglomeracji wielkomiejskich.

Celem artykułu było zobrazowanie zmian, które zaszły w poglądach respondentów pomiędzy latami 2000 i 2012 na temat wybranych cech rekreacji w lasach Mazowieckiego Parku Krajobrazowego (MPK), sąsiadującego z aglomeracją warszawską.

Materiał i metody

Artykuł prezentuje wyniki ankietowych badań preferencji rekreacyjnych użytkowników lasów MPK. W 2000 roku ankietę skierowano do 755 osób wypoczywających w lasach MPK. W 2012 roku badaniem ankietowym objęto 390 osób. W obu przypadkach w badaniach brały udział osoby

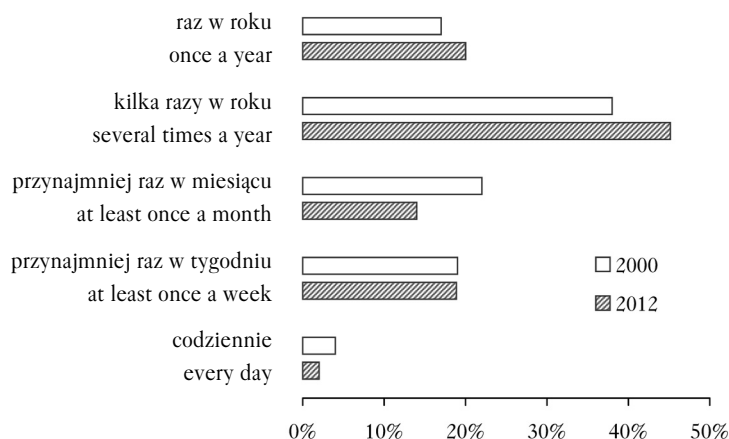
powyżej 18. roku życia. Wywiad ankietowy w 2000 roku prowadzono w okresie maj-październik, a następnie powtórzono go w tym samym okresie w 2012 roku, rozszerzając liczbę punktów pomiarowych (lasy w pobliżu rzeki Świder, Baza Torfy, Las Sobieskiego) o Centrum Edukacji Leśnej w Celestynowie.

Po odrzuceniu kwestionariuszy niekompletnie wypełnionych wykorzystano do dalszych analiz 700 ankiet zebranych w 2000 roku oraz 350 w 2012 roku. Analizy statystyczne wykonano za pomocą testu chi-kwadrat przy poziomie istotności 0,05. Wykorzystano również współczynnik kontyngencji (C) określający siłę zależności między dwiema zmiennymi jakościowymi, który może być stosowany przy tablicach wielodzzielczych o dowolnej liczbie poziomów obydwu zmiennych. Wartość zerowa współczynnika interpretowana jest jako brak zależności, a wartości bliskie jedności oznaczają silną zależność między nimi. Analizowano preferencje respondentów dotyczące czasu i częstotliwości wypoczynku oraz wyboru miejsc i form rekreacji w lesie z uwzględnieniem zmiennej wynikającej z okresu prowadzenia badań. Przy opisie wyników badań podawane w nawiasach wartości p dotyczą prawdopodobieństwa testowego dla testu niezależności chi-kwadrat a wartości C – wielkości współczynnika kontyngencji.

Wyniki

Obszar leśny MPK jest wizytowany w celach wypoczynkowych najczęściej w weekendy i święta. Tak deklarowało 82,1% badanych w 2000 roku i 78,9% w 2012 roku. Codziennie lasy te odwiedzało 17% badanych w 2000 roku i 20% w 2012 roku. W zakresie częstotliwości wypoczynku w lasach istnieje statystycznie istotna różnica w preferencjach respondentów ankietowanych w 2000 i 2012 roku ($p=0,005$; $C=0,117$). W 2000 roku „przynajmniej raz w tygodniu” wypoczywało w lasach 38% badanych, natomiast w 2012 roku 45,1% ($p=0,026$). Równocześnie w 2012 roku zmalał o 8% w stosunku do badań z 2000 roku odsetek respondentów deklarujących wypoczynek w lasach „przynajmniej raz w miesiącu” (ryc. 1).

W 2000 roku zaledwie 3% ankietowanych łączyło swój pobyt w lasach MPK z noclegiem, w 2012 roku odsetek badanych twierdzących podobnie zmalał o 2%. Wśród tych respondentów przeważali posiadacze domków letniskowych lub osoby odwiedzające krewnych czy znajomych

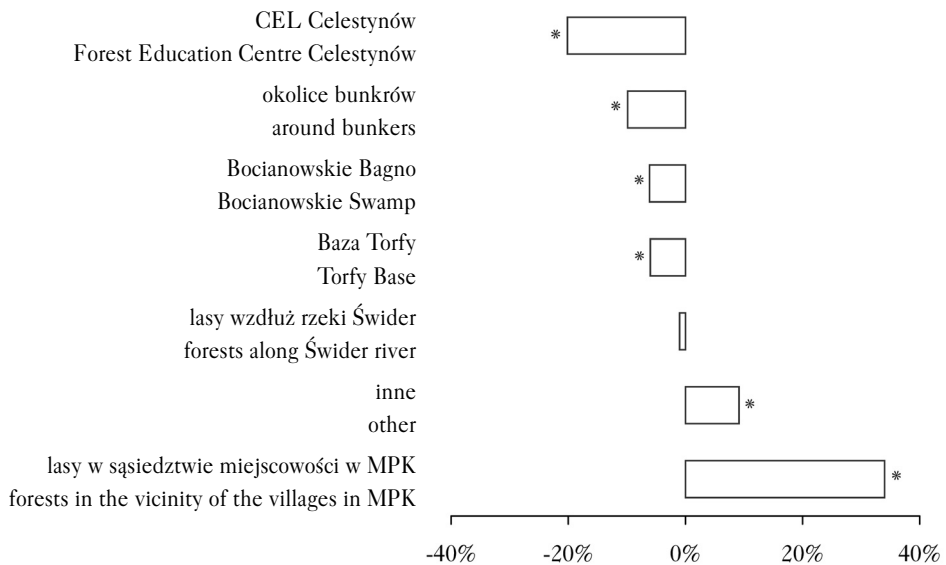

Ryc. 1.

Częstotliwość wypoczynku w lasach MPK w latach 2000 i 2012
Frequency of recreation in the MPK forests in 2000 and 2012

mieszkających w sąsiedztwie Parku. Pozostali respondenci wypoczywali w lasach MPK na ogół „do trzech godzin” (52% badanych w 2000 roku i 56% w 2012 roku). Wśród ankietowanych dość liczną grupę stanowiły osoby wypoczywające w lasach „od trzech do sześciu godzin” (34% ankietowanych zarówno w 2000, jak i w 2012 roku). Wypoczynek dłuższy, trwający „powyżej sześciu godzin” (ale mniej niż całą dobę) preferowało 11% ankietowanych w 2002 roku i 8% w 2012 roku. Nie stwierdzono istotnych różnic w preferencjach dotyczących czasu trwania wypoczynku ustalonych podczas badań w 2000 i 2012 roku ($p=0,299$; $C=0,059$).

Do najbardziej preferowanych miejsc wypoczynku w lasach MPK w 2000 roku należały: Baza Torfy (32% ankietowanych), lasy w sąsiedztwie miejscowości w granicach lub w otulinie Parku (33%) oraz lasy wzdłuż rzeki Świder (15%). Inne miejsca lasu uzyskiwały każdorazowo mniej niż 4% odpowiedzi. Dla porównania z badań przeprowadzonych w 2012 roku wynika, że do najchętniej odwiedzanych miejsc w obrębie Parku należały: Centrum Edukacji Leśnej (CEL) w Celestynowie (34%), Baza Torfy (26%), lasy w sąsiedztwie miejscowości położonych w Parku (13%), okolice bunkrów (12%) oraz lasy wzdłuż rzeki Świder (9%). Inne miejsca (np. rezerwat Bocianowskie Bagno) uzyskiwały każdorazowo mniej niż 3% odpowiedzi. Preferencje respondentów z lat 2000 i 2012 istotnie się różnią ($p<0,001$; $C=0,494$). W badaniach z 2012 roku odnotowano spadek o 20,1% zainteresowania respondentów wypoczynkiem w lasach w zasięgu miejscowości wchodzących w skład Parku lub w jego otulinie ($p<0,001$). Z kolei o 6,1% zmalał udział respondentów preferujących wypoczynek w lasach wzdłuż rzeki Świder ($p=0,005$). Odnotowano również spadek o 6% zainteresowania wypoczynkiem w lasach w sąsiedztwie Bazy Torfy ($p=0,045$). W wyniku badań prowadzonych w 2012 roku ustalono natomiast istotny wzrost liczby respondentów preferujących wypoczynek w lasach w sąsiedztwie CEL oraz w okolicach bunkrów, odpowiednio o 34% ($p<0,001$) i 9,1% ($p<0,001$) (ryc. 2).

Ryc. 2.

Różnica [punkty procentowe] w wyborze najbardziej preferowanych miejsc na terenie MPK między latami 2012 i 2000

Differences [percentage points] in the selection of the most preferred destinations in the MPK between 2012 and 2000

*istotne statystycznie przy $\alpha=0,05$; significant at $\alpha=0,05$

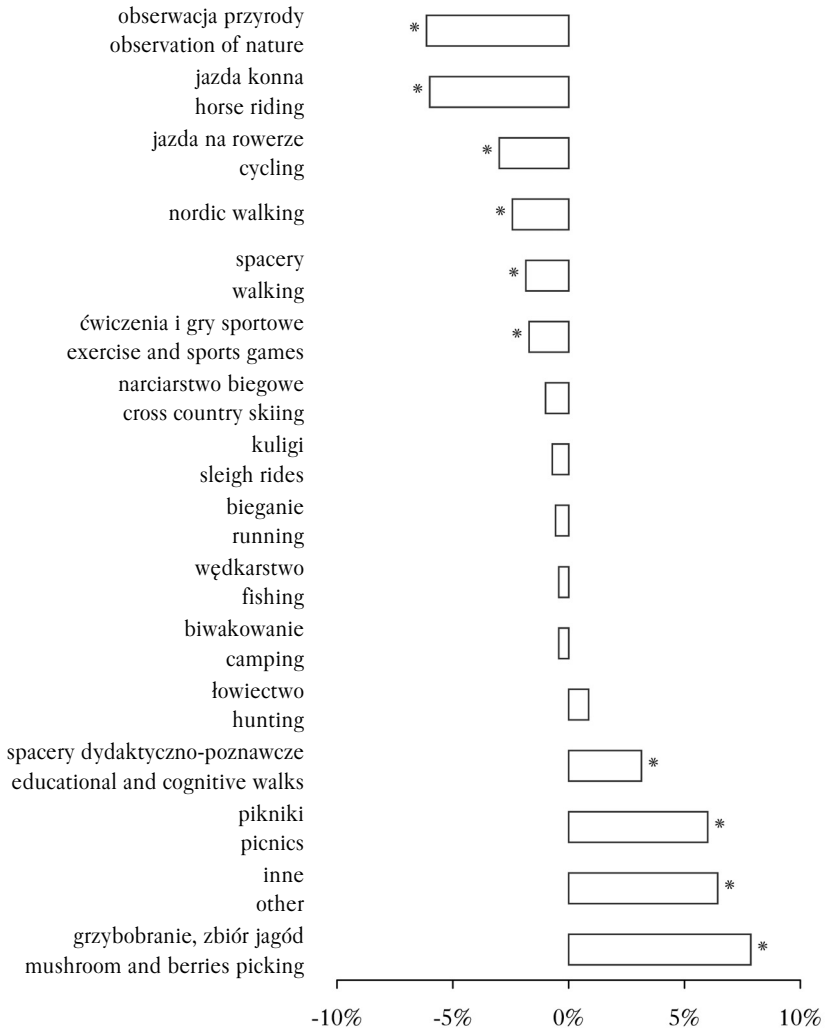
Respondenci preferujący wypoczynek w miejscach pozbawionych infrastruktury rekreacyjnej dominowali jedynie w 2000 roku (58 vs. 42%). W 2012 roku przeważali respondenci wskazujący chęć wypoczynku w miejscach zagospodarowanych rekreacyjnie (56 vs. 44%). Preferencje obu grup respondentów w zakresie wyboru miejsca rekreacji w lesie zasadniczo się od siebie różnią ($p < 0,001$; $C = 0,131$). Różnią się one istotnie także z uwagą na wybór form rekreacji podejmowanych w lasach MPK ($p < 0,001$; $C = 0,302$).

W 2000 roku respondenci preferowali przede wszystkim spacer (22%), zbiór grzybów i owoców leśnych (17%), wycieczki rowerowe (16%), obserwacje przyrody (11%) oraz pikniki (7%). Inne formy rekreacji, na przykład spacer dydaktyczno-poznawczy, jogging, myślistwo, kuligi czy jazda konna, preferowane były każdorazowo przez mniej niż 4% badanych. Biorąc pod uwagę wyniki badań z 2012 roku, ustalono, że w ciągu dziesięciu lat nastąpił istotny spadek zainteresowania respondentów spacerami dydaktyczno-poznawczymi o 2,5% ($p = 0,031$), łowiectwem o 1,8% ($p = 0,021$), zbiorom grzybów i innych płodów runa leśnego o 6,1% ($p = 0,008$) oraz biwakowaniem o 1,7% ($p = 0,014$). Równocześnie wyniki badań z 2012 roku wskazują na wzrost zainteresowania respondentów takimi formami rekreacji jak: obserwacja przyrody (o 7,9%; $p < 0,001$), jazda na rowerze (o 6%; $p = 0,017$), jazda konna (o 6,5%; $p < 0,001$) i nordic walking (o 3,1%; $p < 0,001$) (ryc. 3).

Dyskusja

Lasy MPK są miejscem głównie wypoczynku weekendowego, choć w miarę upływu czasu wzrasta ich znaczenie jako miejsca codziennego wypoczynku. Przeprowadzone badania dowodzą, że w dalszym ciągu na terenie lasów MPK dominuje wypoczynek krótki, trwający do trzech godzin. Te obserwacje są zgodne ze spostrzeżeniami wielu badaczy zajmujących się preferencjami rekreacyjnymi użytkowników lasów. Badania Vander Stoep i Duniavy [1992] oraz Šišaka [1996] potwierdzają, że w lasach dominuje rekreacja jednodniowa. Z kolei Roggenbuck i Lucas [1987] oraz Hammitt i Patterson [1993] zauważają, że średni okres pobytu, zarówno w przypadku wypoczynku krótko-, jak i długookresowego, ulega stopniowo skracaniu. W przypadku lasów MPK także zaobserwowano skracanie długości czasu trwania wypoczynku.

Uzyskane wyniki wskazują, że w lasach MPK w coraz większym stopniu preferowane są przez respondentów miejsca przystosowane do pełnienia funkcji rekreacyjnej. Jest to bardzo ciekawe spostrzeżenie, tym bardziej że ogólnopolskie badania, uwzględniające również ten aspekt [Skłodowski, Gołos 2015], dowodzą, że infrastruktura turystyczna nie znajduje się w grupie wiodących czynników, wpływających na postrzeganie lasu jako atrakcyjnego miejsca wypoczynku. Podobny pogląd prezentują Sławski i Sławska [2009]. Mniej jednoznaczne wyniki w tym zakresie dają badania prowadzone poza Polską. Na przykład Jensen [1993] uważa, że zdecydowanie bardziej preferowany jest wizerunek lasu bez jakichkolwiek urządzeń rekreacyjnych. Natomiast badania Vander Stoep i Duniavy [1992] dowodzą, że turyści na ogół są przychylni rekreacyjnemu zagospodarowaniu lasu. Obserwowane na terenie lasów MPK zmiany w preferencjach respondentów w aspekcie obecności infrastruktury rekreacyjnej są najprawdopodobniej rezultatem intensywnego procesu zagospodarowania tych lasów. Wśród miejsc najchętniej odwiedzanych w celach rekreacyjnych wymieniane były te, które są ogólnie znane, promowane przez mass media, obecne na portalach społecznościowych – dotyczy to np. stosunkowo nowego obiektu, jakim jest Centrum Edukacji Leśnej w Celestynowie uruchomione w 2009 roku. Wskazywane przez respondentów miejsca cechuje też dobra lokalizacja oraz dostępność komunikacyjna.

Ryc. 3.

Różnica [punkty procentowe] w wyborze najbardziej preferowanych form rekreacji na terenie MPK między latami 2012 i 2000

Differences [percentage points] in the selection of the most preferred forms of recreation in the MPK between 2012 and 2000

*Istotne statystycznie przy $\alpha=0,05$; significant at $\alpha=0,05$

Jak wykazały przeprowadzone badania, las sprzyja realizacji różnych form rekreacji, głównie spacerów i jazdy rowerem. Uzyskane w tym aspekcie wyniki są zgodne z rezultatami prac Gołosa i Janeczko [2002] oraz Vander Stoep i Duniawy [1992]. W ciągu dziesięciu lat w lasach MPK wzrosło zainteresowanie społeczne takimi formami rekreacji jak obserwacja przyrody czy jazda konna, co niewątpliwie należy wiązać z rozwojem infrastruktury rekreacyjnej na tym terenie. W latach 2007-2013 powstało tu m.in. 77 km szlaków konnych wraz z miejscami wypoczynkowymi, wytyczono ponadto dziewięć ścieżek dydaktycznych (w tym siedem po 2002 roku).

Podsumowanie

Turystyka i rekreacja na terenach leśnych są zjawiskiem trwałym i wciąż nasilającym się. Przystosowanie lasów do pełnienia funkcji społecznych wymaga z jednej strony określenia potencjału przyrodniczego i kulturowego terenu, z drugiej rozpoznania społecznych potrzeb, oczekiwań i preferencji. Przy tym, jak wykazały przeprowadzone badania, preferencje użytkowników lasów nie mają charakteru stałego. Zmieniają się one pod wpływem wielu czynników ogólnospołecznych, jak i lokalizacyjnych, takich jak rozwój infrastruktury turystycznej, poprawa dostępności komunikacyjnej itp. Monitoring dynamiki tych zmian pozwala lepiej zorganizować przestrzeń rekreacyjną, tak aby wypoczynek był bardziej satysfakcjonujący i jednocześnie mniej uciążliwy dla środowiska.

Literatura

- Gałązka M. 2009. Turystyka zrównoważona w parkach narodowych w opinii turystów. *Studia i Materiały CEPL* 23: 123-130.
- Gołos P., Janeczko E. 2002. Las i jego funkcje w opinii Polaków. Badania opinii publicznej OBOP. W: Modelowe zagospodarowanie lasu dla rekreacji i wypoczynku w wybranych LKP – badania opinii publicznej. Dokumentacja naukowa. IBL, Warszawa.
- Hammit W. E., Patterson M. E. 1993. Use patterns and solitude preferences of shelter campers in Great Smoky Mountains National Park U.S.A. *Journal of Environmental Management* 38: 43-53.
- Hörnsten L. 2000. Outdoor recreation in Swedish forests – implications for society and forestry. Doctoral thesis Swedish University of Agricultural Sciences Uppsala 2000. *Acta Universitatis Agriculturae Sueciae Silvestria* 169.
- Janeczko E. 2002. Środowiskowe i społeczne uwarunkowania funkcji rekreacyjnej lasów Mazowieckiego Parku Krajobrazowego (MPK). Rozprawa doktorska. Katedra Użytkowania Lasu, Wydział Leśny SGGW.
- Janeczko E., Heise M. 2013. Możliwości rozwoju turystyki militarnej w lasach na przykładzie Nadleśnictwa Wejherowo. *Studia i Materiały CEPL* 37: 137-143.
- Jensen F. S. 1993. Landscape managers' and politicians' perception of the forest and landscape preferences of the population. *Forest & Landscape Research* 1: 79-93.
- Jensen F. S., Koch N. E. 2004. Twenty-five years of forest recreation research in Denmark and its influence on forest policy. *Scandinavian Journal of Forest Research* 19 (4): 93-102.
- Lindhagen A., Hörnsten L. 2000. Forest recreation in 1977 and 1997 in Sweden: changes in public preferences and behavior. *Forestry* 73 (2): 143-153.
- O'Leary T. N., McCormack A. C., Clinch P. 1998. Tourists' perceptions of forestry in the Irish landscape – an initial study. *Forest & Landscape Research* 1: 473-490.
- Paschalis-Jakubowicz P. 2009. Leśnictwo a leśna turystyka i rekreacja. Turystyka w lasach i na obszarach przyrodniczo cennych. *Studia i Materiały CEPL* 23: 29-35.
- Roggenbuck J. W., Lucas R. C. 1987. Wilderness use and user characteristics: A state-of-knowledge review. Proceedings of the national wilderness research conference. USDA Forest Service General Technical Report. Int-220. Ogden, Utah: Intermountain Research Station. 204-245.
- Saarinen J. 1998. Cultural influences on wilderness encounter responses. *International Journal of Wilderness* 4 (1): 28-32.
- Sievänen T., Pouta E., Neuvonen M. 2004. Participation in mushroom picking in Finland. W: Ito T., Nobuhiko T. [red.]. Social roles of forests for urban population. Japan Society Of Forestry Planning Press, University of Tokyo.
- Šišák L. 1996. Návštěvnost lesa obyvateli České Republiky. Frequentation of forests by inhabitants of the Czech Republic. *Lesnictví – Forestry* 42 (6): 245-253.
- Skłodowski J., Gołos P. 2015. Preferowany typ drzewostanu i czynniki decydujące o atrakcyjności turystycznej drzewostanu w opinii społecznej. *Sylvan* 159 (9): 747-756.
- Sławski M., Sławska M. 2009. Las jako miejsce wypoczynku i rekreacji – analiza oczekiwań społecznych na przykładzie gminy Rogów. *Studia i Materiały CEPL* 23: 140-150.
- Smoleński M. 2015. Preferencje mieszkańców Białegostoku względem leśnych usług rekreacyjnych – potrzeba odmienności krajobrazowej. *Leś. Pr. Bad.* 76 (4): 341-349.
- Vander Stoep G. A., Duniavy L. 1992. Public involvement in developing park and open space recreation management strategies. Proceedings of the 1992 northeastern recreation research symposium. Gen. Tech. Rep. Ne-176. Pa: U.S. Department of U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Northeastern Forest Experiment Station. 63-68.

- Woźnicka M. 2006. Inżynieryjne zagospodarowanie lasów miejskich Warszawy – uwarunkowania ergonomiczne elementów infrastruktury turystycznej. Praca doktorska. SGGW, Warszawa.
- Żylicz T., Giergiczny M. 2013. Wycena pozaprodukcyjnych funkcji lasu. Raport końcowy. http://www.researchgate.net/profile/Marek_Giergiczny/publication/269463740_Wycena_pozaprodukcyjnych_funkcji_lasu/links/548c7d290cf225bf669fa90a.pdf